

9. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2016 рік [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 травня 2016 р. № 418. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/418-2016-%D1%80>

10. Про підготовку проекту Стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки [Електронний ресурс] : розпорядження Президента України від 21 грудня 2001 р. № 372. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/372/2001-%D1%80%D0%BF>

11. Про щорічні послання Президента України до Верховної Ради України [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 9 квітня 1997 р. № 314. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/314/97>

12. Про Стратегію сталого розвитку “Україна-2020” [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

13. Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2016 році [Електронний ресурс] : щорічне послання Президента до Верховної Ради. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/shorichne-poslannya-prezidenta-do-verhovnoyi-radi-pro-vnutri-38077>

УДК 351.85

С. П. Кучин, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
наукового відділу з проблем державної безпеки
Національного університету
цивільного захисту України

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Досліджено сферу театрального мистецтва як складову соціально-культурної сфери та об'єкт державного регулювання. Розглянуто сутність сфери театрального мистецтва, специфіку її розвитку й актуальні проблеми функціонування в сучасних умовах. Виявлено напрями вдосконалення механізмів державного управління у сфері культури, зокрема у сфері театрального мистецтва.

Ключові слова: держава; культура; театр; удосконалення; механізм; соціальний; мистецтво.

This article searches the field of theatrical art as a component of the socio-cultural sphere and the object of state regulation. We've explored the essence of the sphere of theatrical art, the specifics of its development and actual problems of the functioning in modern conditions. Based on the analysis of the above questions we've found the directions of mechanisms improvement of state control in the sphere of culture, in particular in the field of theatrical art.

Key words: government; culture; theatre; improvement; mechanism; social; art.

© С. П. Кучин, 2016

Постановка проблеми. Розвиток сфери культури нині характеризується загостренням низки управлінських, організаційних та соціально-економічних проблем, які гальмують процес ефективного функціонування сфери культури як частини соціально-культурної сфери держави. Водночас культура суспільства, його соціальний розвиток визнаються державою як важливий чинник національної безпеки. Зважаючи на те, що соціально-культурна сфера – це сукупність суб'єктів національної економіки, які в процесі суспільного відтворення забезпечують суспільство продукцією, здатною задовольняти соціально-культурні потреби, вона потребує посиленого контролю та регламентації з боку органів державної влади та місцевого самоврядування.

Специфіка функціонування, система управління та адміністрування в цих установах не дозволяють повною мірою використовувати можливість зміцнення своєї матеріально-технічної бази за рахунок розвитку ефективного фінансового менеджменту, диверсифікації фінансових ресурсів, пошуку додаткових джерел фінансування. Подібна ситуація ускладнюється завдяки вкрай низькому рівню бюджетного фінансування. Тому проблема вдосконалення механізмів державного управління сферою культури для сучасної України надзвичайно актуальна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальна думка, що наукові дослідження театральної діяльності мають охоплювати всі її компоненти: театральне право, механізми управління, історію, соціологію, економіку театру. Поширені дослідження актуальних проблем розвитку трудових відносин, специфіки оплати праці, формування сприятливих умов праці у сфері культури, впровадження новітніх методів управління персоналом у сфері театального мистецтва. Управлінські та соціально-економічні питання розвитку сфери театального мистецтва аналізуються в дослідженнях таких авторів: І. Безгін, Я. Биструшкін, Ф. Колбер, В. Корнієнко, Ж. Нантель, А. Окладнікова, М. Поплавський, Ф. Рібаков, О. Рубінштейн, Г. Тульчинський, В. Шейко, К. Юдова-Романова, С. Яблунівський та ін. Найчастіше у своїх дослідженнях науковці звертають увагу на питання діяльності системи “театр – глядач”, закономірності державного регулювання театральної справи, нормування праці, проблеми театральної статистики та аналізу показників творчо-виробничої діяльності театрів.

Мета статті полягає у виявленні напрямів удосконалення механізмів державного управління у сфері культури, зокрема у сфері театального мистецтва. Завдання статті – дослідити сферу театального мистецтва як складову соціально-культурної сфери та об'єкт державного регулювання, специфіку її розвитку й актуальні проблеми функціонування в сучасних умовах розвитку українського суспільства.

Вклад основного матеріалу. Звернемося до аналізу умов розвитку і специфіки діяльності сфери театального мистецтва. В сучасному українському суспільстві спостерігається тенденція до зниження зацікавленості художніми, естетичними цінностями, особливо це явище характерне для молодого покоління. Це негативно позначається на кількості споживачів театральних послуг. З іншого боку, важливою проблемою сфери театального мистецтва є організація ефективного процесу виробництва та впровадження ефективних механізмів державного регулювання.

Визначальні для театально-глядацьких відносин ознаки сучасної соціокультурної реальності в Україні – це різноплановість соціального та культурного напрямів розвитку, складний економічний стан держави і мізерне через це фінансування сфери культури, суперечливість ціннісно-нормативних орієнтирів [1, 79]. Дослідники окреслюють декілька векторів впливу результату праці театральних організацій на розвиток

сучасного суспільства. Це безпосередній внесок у розвиток економіки (податки, формування ринку, участь у розвитку інших суб'єктів національної економіки) та соціальний вплив на громадськість (творчість, духовність, розкриття потенціалу, організація поведінки, формування соціального облаштування, виховання) [2, 9–10].

Театральна культура завжди була важливою складовою духовного життя. Актуальності набуває необхідність усвідомлення неocenної ролі національної театральної культури, яка в усьому її багатстві та багатогранності завжди була в Україні важливим засобом національного виховання, місцем зосередження загальнолюдських гуманітарних цінностей [3, 1]. Театр існує, розвивається, виконуючи поставлені перед ним завдання, що не мають схожості з цілями діяльності промислових підприємств. Театральний колектив створює особливу художню “продукцію” – виставу, якій не можна знайти аналогів в інших сферах господарства [4]. Театральне мистецтво завжди сприяло глибшому усвідомленню культурної ідентичності суспільних груп, об'єднувало громадян, формувало відчуття національної та громадянської єдності, навіть породжувало відчуття переваги. Із часів своєї появи театрально мистецтво було покликано втілювати в собі міць та успішність державної влади.

Сфера театрального мистецтва має свою структуру залежно від специфіки орієнтації на споживача та використання художніх методів у творчо-виробничому процесі. Розрізняють театри опери та балету, музичної комедії (оперета), музично-драматичні, драматичні, дитячі, юного глядача, лялькові й народні театри. В Україні існує широка палітра суб'єктів театрального мистецтва, що розрізняються за формами власності та організаційно-правовими формами господарювання. Так, 70 % ринку охоплюють державні театри, 20 % – комунальні, 10 % – приватні [5]. Тому, аналізуючи розвиток і сучасні проблеми державних театрів, у багатьох випадках ми досліджуємо загальні тенденції розвитку театральної справи.

Непересічне значення для розвитку сфери культури має розвиток художнього ринку. В сучасній художній практиці існує судження, що немає ніякого сенсу робити мистецтво, якщо його не продавати; досить тоді внутрішнього споглядання і медитації, мистецтво має бути орієнтоване на створення цінностей та їхній збут [6, 44]. У цьому аспекті художній ринок розуміється як система відносин у сфері створення, поширення, збереження, освоєння художніх цінностей.

Становище художнього ринку в суспільстві визначається декількома факторами. На відміну від ринку споживчих товарів масового вжитку, художній ринок орієнтований на індивідуальність, унікальність, оригінальність, ексклюзивність. Споживчому ринку властива, як правило, пряма залежність між об'єктом інвестицій і зростанням виробництва, водночас художній ринок характеризується відсутністю такої залежності. Продукти повсякденного призначення використовуються і зникають, ефект від їхнього споживання зазвичай короткостроковий. Предмети мистецтва, навпаки, зберігають свою цінність століттями. Їхня економічна вартість згодом цілком може залишитися незмінною чи навіть зростати, тобто ефект від їх “споживання”, як правило, довгостроковий.

Головними проблемами розвитку сфери театрального мистецтва є брак коштів для розширення та вдосконалення матеріально-технічної бази, а також низький рівень оплати праці персоналу. Низький рівень заробітної плати негативно відбивається на кількості молодих професійних кадрів і є причиною високої їх плинності. Комплекс сучасних проблем сфери театрального мистецтва був би неповним без спектра проблем збутової діяльності. Ця проблема характеризується відсутністю стратегії формування відповідного іміджу

установи, недостатнім рівнем інформатизації, відсутністю систематичного впровадження новітніх методів управління, ігноруванням ролі маркетингових методів розширення збуту.

Для подолання сформованої несприятливої економічної ситуації у сфері театрального мистецтва необхідно впроваджувати комплекс взаємопов'язаних заходів. Підтримка та розвиток соціально-культурної сфери мають проходити за безпосередньої участі органів державної влади та місцевого самоврядування. Пріоритетним завданням має стати розробка цільових державних програм розвитку установ цієї сфери.

Істотних змін у кількості професійних театрів за роки незалежності в Україні не відбулось. Цього не можна сказати про кількість відвідувань театрів. На 2015 р. кількість відвідувань порівняно з аналогічним показником 1990 р. зменшилась більше ніж у 3,1 раза. Кількісна характеристика професійних театрів в Україні та кількість відвідувань театрів наведена в табл. 1 [7].

Таблиця 1

**Кількість професійних театрів і кількість їх відвідувань в Україні
у період з 1990 до 2015 рр.**

Рік	Кількість професійних театрів	Кількість відвідувань театрів за рік, млн
1990	125	17,6
1991	130	15,0
1992	127	15,1
1993	131	12,4
1994	132	10,2
1995	136	8,3
1996	130	6,9
1997	130	5,6
1998	132	5,6
1999	131	5,6
2000	131	5,7
2001	129	5,9
2002	131	6,2
2003	135	6,1
2004	133	6,0
2005	135	6,2
2006	137	6,3
2007	138	6,6
2008	138	7,0
2009	136	6,2
2010	140	6,6
2011	133	6,7
2012	132	6,7
2013	133	6,9
2014	113	5,4
2015	113	5,6

Якщо мережа таких закладів сфери культури, як клуби, бібліотеки, кіноустановки в Україні постійно зменшується, то динаміка кількості театрів майже незмінна.

У середньому театри за профілем своєї діяльності мають такі вагові характеристики: театри драми та музичної комедії – 65 %, театри для дітей та юного глядача – 30 %, театри опери та балету – 5 %. Більшість професійних театрів – це українські та російські, бюджетне фінансування яких і досі залишається для них головним джерелом доходів.

Найбільше професійних театрів у 2009 р. функціонувало в Києві, Дніпропетровській, Львівській, Одеській, Харківській областях [8, 487]. Слід зазначити, що у 2010 р. кількість театрів сягнула рекордного для незалежної України показника у 140 закладів. Саме в цей період середньооблікова кількість штатних працівників театрів становила 17 311 осіб, з них художній та артистичний персонал – 8646 осіб. Середня кількість позаштатних працівників театрів у 2010 р. дорівнювала 2625 осіб, з них художній та артистичний персонал – 937 осіб. Найбільша середньооблікова кількість штатних працівників театрів на кінець 2010 р. географічно склалась так: найбільша кількість працівників театрів у Дніпропетровській, Донецькій, Львівській, Одеській та Харківській областях, а найменша – у Житомирській, Чернівецькій, Черкаській та Київській областях [9].

Українська молодь в опитуванні 2012 р. серед поширених причин того, що вона не відвідує театр назвала: 78 % – існування самого факту, що треба платити гроші за білет; 38 % – відсутність бажання, потягу до театрального мистецтва; 34 % – відсутність вільного часу; 12 % – театр як вид мистецтва не цікавий; 12 % – лінь; 6 % – тривалий час вистави; 5 % – за станом здоров'я; 4 % – відсутність морального задоволення від вистави; 3 % – відсутність інформації про місцезнаходження театру. На жаль, не спостерігається тенденцій до сталого підвищення кількості відвідувань театрів в Україні.

На підставі цих даних констатуємо, що на формування інтересу до театрального мистецтва значною мірою впливають такі чинники, як географічна та цінова доступність. Викликає занепокоєння якість театрального продукту, а також якість театрального менеджменту і маркетингу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Соціально-культурне середовище набуває все більшого значення для економічно розвинутих країн світу. Розвиток соціально-культурної сфери є життєво необхідною умовою задоволення потреб людини. Соціально-культурна сфера – одне з найважливіших джерел утворення робочих місць, це одна з небагатьох сфер економіки, де залучення нових технологій не призводить до стрімкого скорочення персоналу. В Україні активний розвиток соціально-культурної сфери має стати джерелом досягнення високого рівня зайнятості населення, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню рівня життя всіх громадян України.

Економічна доцільність сучасного ринку пригнічує значущість суб'єктів соціально-культурної сфери. Соціально-культурна доцільність відходить на другорядні позиції та іноді повністю втрачає свою вагу, знищуючись приматом речовинно-економічної вигоди. Аналіз умов і особливостей розвитку соціально-культурної інфраструктури залишається пріоритетним напрямом наукових досліджень на шляху до всеосяжного формування та розвитку людського капіталу.

Вивчення особливостей механізму державного управління соціально-культурною сферою стосується різних проблем, насамперед ефективного функціонування зазначеної сфери в умовах економіки ринкового типу, впливу негативних факторів, що викликають соціально-економічні кризи, запровадження комплексних загальнонаціональних програм

розвитку соціально-культурної сфери. Вивчення механізмів державного управління соціально-культурною сферою потрібне для створення сприятливих умов підготовки майбутніх профільних спеціалістів та їх подальшого працевлаштування, від якісного змісту яких залежить майбутнє розвитку всієї соціально-культурної сфери держави.

До основних об'єктивних причин складного становища у сфері культури слід зарахувати трансформаційні процеси, що відбувались в українському суспільстві в роки незалежності, зокрема перехід до ринкової економіки. Це гостро проявилось у сфері культури, з одного боку, в занепаді успадкованої від радянської доби культурно-мистецької інфраструктури та системи управління нею, у кризі старої системи цінностей; а з іншого – в надто повільному напрацюванні нових принципів і механізмів державної підтримки культури, у проявах нового культурного розшарування суспільства, що супроводжує соціальне розшарування.

Для гармонійного розвитку особистості населення має бути забезпечено певним комплексом культурно-мистецьких послуг. Держава мусить проводити ефективну політику у сфері культури. Нині в Україні у більшості випадків зберігаються застарілі підходи до формування відповідної державної політики. Держава прагне опікати цю сферу, але не забезпечує їй необхідних умов для сталого розвитку, водночас не даючи відповідних стимулів для її самостійного господарювання.

Список використаних джерел:

1. Юдова-Романова К. В. Театрально-глядацькі відносини в сучасній соціокультурній реальності України : дис. ... кандидата мистецтвознавства : спец. 17.00.01 / К. В. Юдова-Романова. – КНУТКТ імені І. К. Карпенка-Карого, 2006. – 353 с.
2. Тульчинский Г. Л. Менеджмент в сфере культуры / Тульчинский Г. Л. – СПб. : Лань, 2001. – 384 с.
3. Яблунівський С. Театральна діяльність як об'єкт державного регулювання [Електронний ресурс] / С. Яблунівський // Державне будівництво. – 2011. – № 2. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Debu/2011-2/doc/2/08.pdf>
4. Пучкова Е. Маркетинг в сфере театрального искусства [Электронный ресурс] / Е. Пучкова // Маркетинг в России и за рубежом. – 1998. – № 1. – Режим доступа : <http://www.cfin.ru/press/marketing/1998-1/09.shtml>
5. Національний звіт про культурну політику в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/index>
6. Карпов А. В. Художественный рынок: вопросы теории, истории, методологии / Карпов А. В. – СПб. : Санкт-Петербургский гуманитарный университет профсоюзов, 2004. – 232 с.
7. Культура [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Державний комітет статистики “Статистичний щорічник України за 2009 рік” / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Інформаційно-аналітичне агентство, 2010. – 567 с.
9. Заклади культури, мистецтва, фізкультури та спорту України у 2010 році [Електронний ресурс] : статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. – К. : Держаналітінформ, 2011. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua